

Barbanu iz 1640. (871-882). Autor najprije daje pregled historiografije o Barbanu i Barbanštini, zatim se osvrće na ostavštinu Josipa Antuna Batela u kojoj je i pronađen analizirani inventar, nadalje opisuje samu župnu crkvu, groblje i okolne putove i naposljetku donosi opis samog inventara i njegov prijepis.

Dominikanac Vinčenco Marija Gozze – Gučetić objavio je u Veneciji 1743. knjigu svojih propovijedi, a njihovom analizom bavi se Josip Bratulić u radu *“Riječ Božja” – propovijedi Vinčenca Marije Gučetića* (883-892) dajući kratak prikaz njegova života, a potom raščlanjujući i njegovih tridesetak propovijedi sabranih u spomenutoj knjizi i razmišljajući pritom na koji su se način one reflektirale na njegove suvremenike, a osobito na isusovce.

U članku autorice Mirjane Polić Bobić *Povijest i književnost u hispanskoj Americi: literatura o otkriću Novog svijeta i povijest Amerike* (893-906) riječ je o različitim proznim vrstama (kronikama) u kojima se tijekom triju stoljeća španjolske dominacije u Americi opisivalo i tumačilo stanje i prilike u Novom svijetu, a autorica govori i o čitanju i recepciji tih tekstova u okviru povijesti hispanoameričke književnosti i povijesti Amerikā.

Henrik Heger s pariškoga sveučilišta *Sorbonne*, u članku pisanom na francuskom jeziku *Un débat méthodologique à l’université de Paris-Sorbonne* (1981–1984): *La question de l’approche interdisciplinaire de l’aire culturelle Croate* (907-936) govori o raspravi koju je kroz korespondenciju vodio sa slavistom Michelom Aubinom, koji je bio uvjeren da jugoslavenski okvir jedini dopušta ispravan pristup hrvatskoj kulturi, dok se Heger zalagao za metodološki interdisciplinarni i komparativni pristup hrvatskom kulturnom obzoru i odbacivanje okova političko-ideološkog jugoslavstva.

Unutar korica zbornika *Humanitas et litterae ad honorem Franjo Šanjek* sabrani su vrlo dragocjeni znanstveni prilozi suvremenih hrvatskih, ali i stranih, historiografa, koji su svojim znanstvenim radom, samo malim dijelom prezentiranim u ovome zborniku, uvelike doprinijeli drugačijemu pristupu hrvatskoj historiografiji i otvorili neke nove istraživačke perspektive današnjim, ali i budućim povjesničarima. Istraživački put koji je “utabao” akademik i crkveni povjesničar Franjo Šanjek zasigurno vodi u dobrom smjeru i primjeran je putokaz onim generacijama povjesničara koji se žele baviti pojedinim aspektima crkvene i društvene povijesti predstavljenima na stranicama ovoga zbornika.

Zrinka Novak

Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére [*Honoris causa. Studije u čast Pála Engela*], ur. Tibor Neumann i György Rácz, MTA Történettudományi intézete – Pázmány Péter katolikus egyetem Bölcsészettudományi kara, Budapest – Piliscsaba 2009., 563 str.

U kolovozu 2009. godine, u povodu osme godišnjice njegove prerane smrti, objavljen je zbornik radova posvećenih mađarskom povjesničaru i akademiku Pálu Engelu (1938.–2001.). Zbornik su zajedno izdali Institut za povijesne znanosti Mađarske akademije znanosti (MTA Történettudományi intézete) iz Budimpešte, čiji je Engel bio dugogodišnji djelatnik, kao 40. sv. niza *Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok* [Studije iz društvene i kulturne povijesti], te Odjel za filozofiju i humanističke znanosti Katoličkog sveučilišta Péter Pázmány (Pázmány Péter katolikus egyetem Bölcsészettudományi kara) iz Piliscsabe, na kojem je pohranjen stručni dio Engelove knjižnice, kao treći svezak niza *Analecta mediaevalia*. Zbornik sadrži petnaest

rasprava, koje su uglavnom napisali povjesničari srednje i mlađe generacije, kojima je pokojni profesor Engel bio formalni ili neformalni mentor te nekoliko njegovih vršnjaka, poput akademika Andrása Kubinyija, sada već, nažalost, pokojnog, i Zsuzse Teke.

Već sam naslov zbornika, *Honoris causa*, zgodna je igra riječi za poznavaoce Engelova opusa ("Iz počasti" ili "Zbog honora") aludirajući izravno na jedan od njegovih važnijih članaka Honor, vár, ispánság. *Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről* [*Honor, castrum, comitatus*. Studije o upravnom sustavu anžuvinskog kraljevstva], objavljen u časopisu *Századok* 1982. (sv. 116, str. 880-920), a u kojem je dao bitan doprinos proučavanju sustava organizacije vlasti i njegova financijskog uzdržavanja sustavom specifičnog oblika dodjeljivanja veleposjeda (odnosno kraljevskih tvrdih gradova i njima pripadajućih sela i posjeda) na terenu pod njihovom upravom različitim višim nosiocima državnih položaja (poput palatina, bana, transilvanskog vojvode, i sl.), a koji se u izvorima nazivaju *honores* (termin preuzet iz franačkog sustava uprave i kasnije pravne teorije). Isto tako, velika većina članaka u zborniku za svakog poznavaoca njegova opusa te povjesničarske važnosti svojom je impostacijom na određeni način također *hommage* Engelu i njegovim radovima. Pokojni profesor Engel bio je više nego kritičan povjesničar, zainteresiran jedino za povijesnu istinu kao takvu (odbacujući političke ili društvene agende) te vrlo posvećen suzbijanju uvriježenih krivih shvaćanja i predrasuda, a protiv takvih se pojava borio i izravnim raspravama, ali i temeljnim istraživanjima kojima je propitivao i utvrđivao "male" povijesne činjenice nužne za razumijevanje "veće" povijesne slike (njegovi radovi na povijesnoj topografiji, arhontologiji, genealogiji i sl.).* Jedna od stvari koje je pri tome želio bila je i to da se i njegove teze dalje propituju, nadograđuju, pa čak i ospore, novim sustavnim istraživanjima, a mnogi radovi u zborniku upravo su na tom tragu te sam duboko uvjeren da bi mu se zbornik zbog toga svidao i bio mu zanimljiv, što su priređivači i autori sigurno i željeli.

Članci u zborniku poredani su alfabetskim redom po prezimenima autora kako bi se izbjeglo davanje prednosti pojedinim od njih u odnosu na druge. Iako je ta namjera urednika sama po sebi vrlo pohvalna, mislim da bi ipak bilo bolje da su članci tematski grupirani jer bi time neke od tema obrađenih u zborniku jasnije došle do izražaja. No to svakako nije posebno važan nedostatak te ću se i ja u prikazu držati njihova originalnog reda.

Već prvi rad u zborniku, onaj Engelove kolegice s instituta Enikő Csukovits, *Az Anjou-kori intézményi újítások nápolyi párhuzamai* [Napuljske usporedbe institucionalnih reforma anžuvinskog doba] (19-62), izaziva na propitivanje uvriježenih stavova mađarske historiografije koja je većinu anžuvinskih reformi u Ugarskoj tumačila kao primjenu modela preuzetih iz Francuske, bilo izravno, bilo preko anžuvinskog Napulja. Autorica na temelju analize funkcioniranja dvora, sudskog sustava i kraljevske kancelarije ukazuje na puno jači stupanj originalnosti reformi Karla I. Roberta te na druge zapadne utjecaje koji su u Ugarsku najvećim dijelom dolazili, s malim zakašnjenjem u odnosu na zapadnu Europu, s onodobnih sveučilišta u Bologni i Parizu.

Rad Richárda Horvátha *Várak és uraik a késő középkori Magyarországon. Vázlat a kutatás néhány lehetőségéről* [Tvrđi gradovi i njihovi gospodari u kasnosrednjovjekovnoj Ugarskoj. Skica o nekim mogućnostima istraživanja] (63-104) nadograđuje ranija istraživanja ugarske

* O Engelovom značaju kao povjesničara te njegovom doprinosu mađarskoj, ali i hrvatskoj historiografiji, vidi moj nekrolog objavljen u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti ZPDZ HAZU*, sv. 19, Zagreb 2001., str. 355-358.

historiografije (u prvom redu istraživanja Eleméra Mályusza, Erika Fügedija i samog Engela) o razvoju i funkciji tvrdih gradova u kasnosrednjovjekovnoj Ugarskoj, posebice se fokusirajući na četiri problema: vezu terminologije koja se upotrebljavala za tvrde gradove i njihove stvarne važnosti i izgleda, važnost tvrdih gradova kao rezidencija ugarskih velikaša, duhovna i vjerska važnost kapela u tim tvrdim gradovima (gdje se, među ostalim slučajevima, donose i zanimljivi podaci o Valpovu) te problem davanja kraljevske dozvole za gradnju novih tvrdih gradova. Vrijedan je i autorov pokušaj još čvršćeg uklapanja ugarske situacije u šire regionalne i općenito europske trendove.

Iako bez većih teoretskih implikacija, članak Pétera E. Kovácsa *Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században* [Jedna ropkinja iz Ugarske na Kreti u 15. st.] (105-123) donosi zanimljivu zgodu o sudbini Margarete, kćeri ugarskog plemića Benedikta Himfija, njezinu boravku kao robinje na Kreti te akcijama za njezino oslobođanje i povratku u Ugarsku (Budim).

Članak sada, nažalost, već pokojnog mađarskog povjesničara i akademika Andrása Kubinyija *Országgyűlési küzdelmek Magyarországon 1523-1525-ben* [Parlamentarne borbe u Ugarskoj 1523.–1525.] (125-148) vrijedan je prilog poznavanju političke situacije u Ugarskoj te pokušaja učvršćivanja kraljevskog autoriteta prema velikašima i plemstvu u posljednjim godinama srednjovjekovne Ugarske, dok članak Pála Lőveija *Az ország nagyjainak és előkelőinek 1402. évi oklevelén függő pecséték* [Viseći pečati ugarskih velikaša i plemića na ispravi iz 1402. godine] (149-182), upozoravajući na važnost proučavanja srednjovjekovne sekularne sfragistike za razumijevanje društvene i političke povijesti Ugarske, svoju pažnju usmjerava na slučaj požunskog dogovora kralja Žigmunda i ugarskog plemstva o reguliranju prava na nasljedstvo u slučaju da kralj umre bez nasljednika.

Rad Tibora Neumanna *Nyitra megye hegyentúli járásának kamarahaszna-összeírása 1452-ből* [Popis daće *lucrum camerae* tramontanskog distrikta županije Nitra iz 1452. godine] (183-234) nastavlja se na drugi vid Angelovih interesa, onaj za povijesnu topografiju i povijest naselja te važnosti poreznog sustava kao izvora za njih. U radu se tako, polazeći od jednog od starijih poreznih popisa nastalih u Ugarskoj uopće, a koji se odnosio samo na jedno ograničeno područje, analiziraju promjene nastale na tom području u razdoblju od 1434. (smrt Žigmundovog velikaša Štibora Štiborića, koji je na tom području izgradio svoju osobnu vlast) i nastanka samog popisa 1452. godine.

Rad Árpáda Nógrádyja, *Mennyit ér a kegyelemlevél?* [Koliko vrijedi kraljevska isprava o pomilovanju?] (235-249) na temelju detaljne analize slučaja dviju transilvanskih obitelji, Torockai i Dienessi od Illye, sudionika pobune transilvanskog plemstva protiv kralja Matijaša Korvina 1467., rekonstruira gospodarske i društvene posljedice koje je za transilvansko plemstvo imala kraljeva represija koja je uslijedila.

Kako već sam njegov naslov govori, članak Tamása Pálosfalvija *Bajnai Both András és a szlavón bánáság. Szlavónia, Európa és törökök, 1504-1513* [Andrija Bot od Bajne i slavonski banat. Slavonija, Europa i Turci 1504.–1513.] (251-300) izravno je zanimljiv za hrvatsku historiografiju. U radu se razmatra izuzetno zanimljivo razdoblje između smrti hercega Ivaniša Korvina i preuzimanja banskog položaja od strane Petra Berislavića, a u tom razdoblju dolazi do sve izraženijeg isticanja slavonske posebnosti u odnosu na Ugarsku i dinastiju Jagelovića. U tom se kontekstu, kao i u kontekstu složene vanjskopolitičke situacije hrvatskih zemalja u sukobima Habsburgovaca, Venecije i Turaka, promatra i djelovanje hrvatskih banova Ivana Bota od Bajne i Marka Horvata od Kamičca.

Rad Györgya Rácza *Egy főnemesei család eredete és "pályakezdése". A Batthyányak az Anjou- és Zsigmond korban* [Porijeklo i "početak puta" jedne velikaške obitelji. Batthyányi u anžuvinsko i Žigmundovo doba] (301-357), također se referira na jedan od Engelovih interesa, onaj za genealoška istraživanja u funkciji ispravljanja činjeničnih netočnosti i sređivanja građe za upotrebu u istraživanjima društvene povijesti. Članak sadrži temeljito izrađenu studiju o ranom razdoblju povijesti ove plemićke obitelji koja će u ranom novom vijeku izrasti u jednu od najvažnijih ugarskih aristokratskih obitelji te ispravlja neke mitove i krive interpretacije uvriježene u historiografiji.

Zanimljiv prilog društvenoj i kulturnoj povijesti te sfragistici jest i rad Lászla Solymosija *Istenítélet és pecséthasználat* [Božji sud i upotreba pečata] (359-375) u kojem se uspostavlja veza između upotrebe pečata crkvenih institucija prilikom Božjeg suda s vrelin željezom ili vodom (kada se zavoj kojim se ruka povijala morao pečatiti) i početaka upotrebe pečata na ispravama kao sredstva ovjeroljavanja.

Sljedeći rad, onaj Kornéla Szováka *Gratiarum et misericordiarum fons. Bizánci emigránsok Itáliában* [*Gratiarum et misericordiarum fons*. Bizantski emigranti u Italiji] (377-409) vrijedan je prilog poznavanju grčke (bizantske) intelektualne emigracije, koja je nešto prije i nakon pada Carigrada pod osmansku vlast 1453. g. odigrala važnu ulogu u razvoju renesansnih ideja u Italiji i Europi.

Za hrvatsku je historiografiju izravno interesantan i članak Zsuzse Teke *Zsigmond és Raguz* [Žigmund i Dubrovnik] (411-445) u kojem autorica analizira važnost koju su kralj i Dubrovnik imali jedan za drugog te prisutnost, odnosno odsutnost, kraljevske vlasti u Dubrovniku. Riječ je o korektnom prikazu događaja iz razdoblja pedesetgodišnje Žigmundove vladavine, koje je i istovremeno i jedno od ključnih razdoblja dubrovačke povijesti.

Članak Norberta C. Tótha *Az 1395. évi lengyel betörés. A lengyel-magyar kapcsolatok egy epizódja* [Poljska provala 1395. godine. Jedna epizoda poljsko-ugarskih veza] (447-485) vrijedan je prilog poznavanju prijelaza iz anžuvinskog u Žigmundovo razdoblje ugarske povijesti. Rad se koncentrira na povijest dinastičkog problema koji se otvorio smrću kraljice Marije i pokušaje poljskog kralja Vladislava Jagela da stekne ugarsku krunu pozivajući se na prava svoje supruge, a Marijine sestre Hedvige. Osim za političku povijest, rad je interesantan i za vojnu povijest, kako za same ratne operacije, tako posebice i za način organizacije ugarskih županijskih postrojbi.

Kao i prije spomenuti rad Richárda Horvátha, članak Istvána Tringlija, *Megyék a középkori Magyarországon* [Županije u srednjovjekovnoj Ugarskoj] (487-518) relevantan je prilog poznavanju teritorijalne i upravne organizacije kraljevstva. Rad prikazuje tri faze razvoja sustava (tzv. kraljevske županije razdoblja Arpadovića, plemićke županije koje su postojale do sredine 16. st. te autonomne županije koje su postojale sve do 1848.) te analizira promjene u načinu upravljanja i ovlastima i dužnostima nosilaca vlasti od plemićkih sudaca do župana i njihovih zamjenika.

Posljednji rad u zborniku jest članak Attila Zsoldosa *Miklós országbíró* [Vrhovni sudac kraljevskog dvora Nikola] (519-549), a posvećen je identifikaciji jednog od dvojice vrhovnih sudaca kraljevskog dvora iz razdoblja vladavine kralja Stjepana V., kojeg historiografija tradicionalno identificira kao Nikolu iz roda Gutkeled. Autor analizira podatke o sucu Nikoli te odbacuje tu identifikaciju te smatra da je riječ o Nikoli iz roda Moslavačkih (Monoszló).

Osim navedenih znanstvenih radova, u zborniku je objavljen i životopis Pála Engela koji je sastavio povjesničar Ferenc Glatz, bivši predsjednik Mađarske akademije znanosti i Engellov kolega s Instituta (7-11) te kratak tekst s reminiscencijama osmanista Pála Fodora, također Engellova kolega s instituta, na njihove međusobne kontakte (kao zamjena za sudjelovanje u zborniku s vlastitim člankom s obzirom na to da zbog same tematike kojom se bavi to nije mogao učiniti), dok su kao prilog objavljeni i nekrolozi objavljeni u mađarskim povijesnim i srodnim časopisima 2001.–2002. godine (tekst Pála Lóveija objavljen u *Műmlékvédelmi Szemle*, onaj Györgya Rácza u *Levéltári Közlemények*, Istvána Tringlija u *Magyar Tudomány* i Attila Zsoldosa u *Történelmi Szemle*; 551-563).

Vrijedno je napomenuti da su svi članci opremljeni i sažecima na engleskom jeziku, što još uvijek nije previše česta praksa kod objavljivanja sličnih zbornika u mađarskoj historiografiji, a što će svakako olakšati korištenje zbornika širem krugu čitalaca, što je također u skladu s Engellovim željama da se istraživanja nacionalne povijesti zapravo promatraju u sklopu općih kretanja, a ne autarhično. Kako se iz ovog kratkog prikaza može vidjeti, zbornik objavljen u čast Pála Engela donosi niz vrlo zanimljivih, ponekad čak i intrigantnih, novih spoznaja, kakvo je bilo i samo njegovo djelo, na koje se sadržajno i metodološki nadovezuju.

Damir Karbić

Hrvatsko-crnogorski dodiri / crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja. Zbornik radova, uredila Lovorka Čoralić, Hrvatski institut za povijest, Matica hrvatska, Zagreb 2009., 852 str.

Zbornik radova *Hrvatsko-crnogorski dodiri / crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja* proizašao je kao rezultat međunarodnoga znanstvenog skupa održanog od 4. do 6. listopada 2007. godine u Kotoru na kojemu je šezdeset i šestero znanstvenika iz Hrvatske i Crne Gore održalo svoje referate tematski vezane za povijesnu, kršćansku i kulturnu baštinu Crnogorskoga primorja, osobito Boke kotorske. U opsežan zbornik od 852 stranice ukoričeno je 45 znanstvenih radova u kojima se nastoje prikazati mnogobrojne sastavnice iz stoljećima duge povezanosti prožimanja i dodira hrvatske i crnogorske povijesti. Zbornik je uredila Lovorka Čoralić.

Na prvim stranicama zbornika nalazi se rad Milka Brkovića naslovljen *Srednjovjekovna Duklja / Zeta – kasnija Crna Gora* s podnaslovom *Kontinuitet i identitet Crnogorskog primorja* (11-37), u kojemu je riječ o identitetu srednjovjekovne kneževine Duklje, odnosno Zete, koja se tek od 15. stoljeća naziva Crna Gora. Autor kronološki razlaže dukljansku povijest govoreći o njezinim vladarima te okolnostima koje su zahvatile Duklju prateći njezin kontinuirani državni i crkveni razvoj od ranoga do kasnoga srednjeg vijeka.

Na temelju analize arhivskih izvora Vojislav D. Nikčević, u radu *Crvena i bijela Hrvatska u dokumentima VIII–IX vijeka* (39-58), opisuje kakve su bile međunarodne okolnosti koje su se odrazile na priznanje triju državnih tvorevina Travunije, Zahumlja i Srbije od strane cara Konstantina V. i pape Zaharija. Autor se zatim osvrće na zbivanja vezana uz pregovore o obnovi Zapadnoga Rimskoga Carstva, a ključnu ulogu odigrali su europski Sarmati, koji su odlučili obnoviti Kraljevstvo Slavena na prostorima srednje Europe, Ilirika i Ponta. Godine 771. na skupu predstavnika svih "sklavinija" u Dalmi dogovorena je podjela interesnih sfera. Tako su nastale dvije regionalne cjeline tzv. "Bijela" i "Crvena Hrvatske".